

SA E VJETËR ËSHTË GJUHA SHQIPE, PSE DHE SI VËRTETOHET

Prof. Asc. Saimir A. **LOLJA**
(Studiues në drejtime të ndërthurura)
Assoc-Prof., PhD, PEng, BSc, BEd

PËRMBLEDHJE

Shqiptarët sot trashëgojnë një Errësirë europiane të shekujve V-XV dhe një Errësirë osmane-arabe të shekujve XV-XX. Ata vazhdojnë të përballen me një Shkencë të Gënjeshtrës (*Mythologiæ*, lat.; *The Science of Lie*, ang.) e edukuar si përrallë me histori të lashta të ashtuquajtura "greke". Ajo që përfytyrohet tani për të shkuarën ka ardhur pasi është filtruar 2000 vjet nga propagandat perandorake, politike e fetare, dhe e shpjeguar 200 vitet e fundit në mënyra për të qenë në përputhje me politikën. Në fillim njeriu ka gjuhën dhe pastaj e len-gjuhën ose jo. Gjuhë natyrore shqip domethënë të përdorësh gjuhën në gojë për të shqiptuar fjalët. Përjetësia e gjuhës shqipe qëndron tek fjalët e saja që janë në vetvete shprehje, pjesë fjalie ose fjali të shkurtra. Edhe gjuha shqipe edhe ato jo-shqipe (len-gjuhët) i mbartin ato lloj shprehjesh fjalore, duke vërtetuar ashtu përjetësinë natyrore të Gjuhës Shqipe. Shqipja ka patur të folura e të shkrojtura vendore dhe shkollore në lashtësinë e largët. Prandaj forma të ndryshme të shkrimit të Shqipes ndeshen tani. Forma shkollore ngase ka qenë në përdorim të përgjithshëm dhe më pas është mbartur në shkrimet dhe librat e len-gjuhëve është ruajtur e pandryshuar. Copëzat e saja sado të vogla lexohen lehtas dhe kuptohen menjëherë nëpërmjet Shqipes së sotme shkollore. Gjuha shqipe ka mbirë e para në hapësirën Euro-Mesdhetare. Shqipja nëse do ishte e re do kishte ose do ia kishin caktuar një datë fillimi. Ajo është aq e vjetër saqë historia e shkruar euro-mesdhetare pa dashje vetëm e dallon dhe e vërteton se gjuha shqipe është më e vjetra. Meqenëse edhe gjuha trashëgohet, Shqipja rilindi pas Errësisë 1500 vjeçare.

Fjalët kyçe: *Errësira, gjuhë, vendore, shkollore, len-gjuhë, mitologjia, nëfillimët, pjellarg, arbërës, Dhiata, Europë, Mesdhe.*

1. HYRJE

Tek e vërteta shkohet me fakte të lidhura dhe arsye, sepse faktet vetëm nuk mjaftojnë. Akoma më shumë faktet nga e shkuara humbin vlerë kur me qëllim iu mvishet një lexim apo kuptim i caktuar. Prandaj gërmimi për dije kërkon logjikën shkencore si mjet për qëllim. Një e vërtetë logjike është një pohim i cili mbetet i vërtetë nën të gjitha këndvështrimet dhe vërtetohet vetëm në mënyrë natyrale. Sipas mendimtarit *Gottfried Wilhelm Leibniz*, e vërteta që rrjedh prej arsytimit dhe shpjegimi i saj zbulohet nga analiza e pjesëve dhe ideve gjithnjë e më të vogla derisa shkohet në rrënjën e fjalës ose çështjes nën studim. [1, 2]

Ajo që trashëgohet në lidhje me shqipen dhe shqiptarët është errësira e dijes, kuptimit dhe përfytyrimi të së shkuarës. Errësira shtohet edhe nga hutimi që sjell shpjegimi i të shkuarës historike vetëm me lëvizje "popullatash pushtuese" ndërkohë që mohohen vendasit. Domethënë

çështja nuk është nëse ka patur shqip e shqiptarë në të shkuarën apo jo. Çështja është tek domosdoshmëria dhe detyra me e ndriçuar të shkuarën shqiptare, europiane e mesdhetare. Errësira e shkuar (*Dark Ages*, ang.) ndahet në dy periudha:

Së pari është Errësira e shekujve V – XV, e cila mbuloi Europën dhe filloi me botimin e librit *Mythologiae* në latinisht nga autori Fabius Planciades Fulgentius në shekullin V e.s. [3]. Errësira filloi me prishjen e tërë shkollave dhe universiteteve romake dhe zhdukjen e tërë librave dhe bibliotekave. Domethënë errësira filloi me Marrëveshjen e Milanos në vitin 313 për ta shndërruar perandorinë romake në perandori fetare të krishterë të Perëndimit dhe të Lindjes ku pati vetëm manastire e kisha. Ajo perëndimore vazhdoi deri në vitin 476, kurse ajo lindore deri në vitin 1453. Ndër manastire qëndronin murgjërit të cilët ishin të vetmit që dinin shkrim e këndim. Ndarja e perandorisë romake në atë të lindjes dhe perëndimit, si dhe mbarimi i asaj perëndimore, e shtuan errësirën akoma më shumë.

Përkthimet e fjalës *Mythologiae* janë: *Mythologiae* (lat.) = *The Science of Lie* (ang.) = Shkenca e Gënjeshtërisë (shqip). Ky libër që burimi kryesor i murgjëve për fshirjen e kujtesës së përbashkët për historinë e shkuar të afërt dhe ushqyer me përfytyrimin e pasaktë të lashtësisë. Në kisha priftërinjtë drejtonin turmat e paditura të popullatave çfarë të mendonin vetëm me rrëfime nga Dhiata. Për të freskuar Shkencën e Gënjeshtërisë në kushtet e Rilindjes Europiane që pat filluar t'i ndizen dritëzat që në shekullin XIV, autori italian Natalis Comes boton në vitin 1567 në Venecie librin me dhjetë vëllime me të njëjtin titull *Mythologiae*. [4] Të njëjtin shërbim kreu edhe ky libër i cili që nga ajo kohë u bë burimi Mitologjisë (alb.) klasike, e thënë shqip, burimi i zbatimit të Shkencës së Gënjeshtërisë për të fshirë kujtesën e përbashkët të saktë të breznive të reja mbi lashtësinë dhe zëvendësuar atë me një përfytyrim të pasaktë.

Në 1000 vitet e errësirës të shekujve V – XV pati kohë të mjaftueshme me djegur libra, shkolla e biblioteka, me fshirë kujtesën popullore e shkollore, me rrafshuar qytete, kështjella, rrugë e qytetërime, me ndryshuar emra njerëzish dhe emërtime gjeografike. Dhe pastaj me shpikur disa libra të paktë ose me rishkrojtur shumë herë sipas dëshirës ca libra të tjerë, e gjithmonë me natyrë kishtarë. Errësira e dytë e shekujve XV-XX që pllakosi trojet shqiptare ose ruajti cipën e trashë të errësimit bizantin ose e trashi atë me cipën e saj osmane-arabe dhe sllavo-barbare.

Së dyti është Errësira e shekujve XV- XIX, e cila mbuloi Gadishullin Ilirik të pushtuar nga perandoria osmane, vazhdoi për inerci edhe në shekullin XX mbi trojet shqiptare. Shekulli XXI është shekulli i zgjimit dhe ndriçimit të mendjes shqiptare.

2. NJË NGATËRRESË LINDORE NË PËRFYTYRIM

Perandoria romake, zyrtarisht e filluar në vitin 27 p.e.s., pati latinishten si gjuhë të bashkimit dhe ndërlidhjes. Perandoria romake kishtarë perëndimore dhe pas vitit 476 e.s. kishat perëndimore ruajtën latinishten për librat fetarë, që gjithashtu ishin të vetmit që lejoheshin në qarkullim. Priftërinjtë bizantinë vëllezër Cyril dhe Methodius patën krijuar në vitin 863 Abecenë Glagolitike, që duke u përshtatur në kohë dhe hapësirë, u fut në përdorim e mori formë të ndryshme në kishat lindore. Perandoria romake kishtarë lindore u nda përfundimisht nga ajo perëndimore në vitin 1054 dhe e ndërpreu plotësisht përdorimin e latinishtes.

Patriarkana e krishterë ortodokse në Qytetin e Konstandinit (Stambolli i sotëm) ndërtoi ashtu gjuhën bizantine mbështetur edhe në gërma paralatine të rajonit të Detit Mesdhe. Duke u dalluar plotësisht nga latinishtja e Perëndimit, ajo u bë gjuha zyrtare kryesore e perandorisë romake fetare lindore. Në vitin 1830, perandoritë e Britanisë, Francës e Rusisë krijuan principatën fetare të njohur me emrin "Greqi", me sipërfaqe sa 1/6 e Greqisë së sotme. Si një shtet fetar, në thelb si një shëmbëllturyrë e ish-perandorisë së krishterë lindore, Patriarkana e krishterë ortodokse në Stamboll caktoi që gjuha zyrtare të ishte gjuha bizantine e vetë Patriarkanës.

Si flamur për shtetin fetar "Greqi", perandoria britanike caktoi flamurin e vitit 1700 të sipërmarrjes së madhe tregtare "*British East India Company*". Sepse ay flamur e kishte kryqin për principatën fetare "greke" dhe vetëm ngjyra u ndryshua nga e kuqe në blu. [5] Si rrjedhim, dhe për shkak të propagandës nga tifozët e dëshiruar të një Greqie të lashtë, ndodhi dhe ngatërresa mendore: ngase shteti u quajt "Greqi", gjuha zyrtare në të u quajt gabimisht "greqisht". Dhe qëllimisht dhe gabimisht tifozët e dëshiruar të një Greqie të lashtë dhe të vetëquajturit "grekë", duke u kthyer mbrapsht në kohë, quajtën e quajnë "greke" tërë perandorinë romake lindore dhe tërë historinë para-romake.

Priftërinjtë e krishterë ortodoksë në Lindje qenë shkruesit, folësit, përhapësit dhe mësuesit e gjuhëve të reja për popullatat që zotëronin. Në "Greqi", gjuha e popullit ishte ndryshe nga ajo e kishës. Popullata ishte arbanase, arbanite (arvanite, biz.) dhe gjuha e saj ishte shqipja. Edhe tani popullata vendase, veçanërisht të moshuarit, flasin shqip. Edhe nën sundimin e perandorisë romakë fetare lindore edhe në atë të perandorisë osmane banorët në atë që quhet sot "Greqi" flitnin shqip dhe e quanin veten ose i quanin romakë, romanë, romaioi ose romioi. Veçse propaganda nga Europa perëndimore në shekullin XIX krijoi përrallën e një "Greqie të lashtë të populluar nga njerëz të bukur, të gjatë, flokëverdhtë, të urtë, që përfaqësonin përsosmërinë". Dhe ua lidhi atë përrallë "greke të lashtë" popullatës vendase shqiptare duke e quajtur atë popullatë "greke". [6]

Domethënë nuk ka komb "grek" apo "helen", nuk ka patur ndonjëherë. Po të lexohet historia e shkruar dhe të vështrohen hartat e shkuara nuk ndeshet që të ketë patur ndonjëherë shtet "Greqi" e "grekë" apo "Hellas" e "helenë" apo ndonjë lloj perandorie "greke" e perandorë "grekë". Në tërë periudhën e Republikës apo Perandorisë Romake nuk ka patur ndonjë provincë ose rajon me emrin "Greqi" apo "Elláda". Në to ndeshen emrat *Illyricum*, *Macedonia* e *Epirus*, por jo "Greqi" apo "Elláda". [7] Vetëm në periudhën fundshekulli VII – fundshekulli XII qe një provincë e perandorisë romake lindore që quhej *Theme of Hellas* (ang.) e cila qarkonte pjesë të Greqisë së sotme. Emërtimi qe i rastësishëm, vetëm për qëllime luftarake perandorake kundër dyndjeve sllave, dhe pa lidhje kulturore e gjuhësore me vendasit arbanas – arbanitë - arvanitë. [8]

Perandoria romake lindore e krishterë qe perandori romake e krishterë ortodokse dhe jo "greke". Perandorët e saj qenë nga vendet të ndryshme, p.sh. Iliria, Siria, Bullgaria, etj. Në qofte se do ishte krijuar një shtet me gjuhën perandorake latine, atëherë a do te quhej ai komb latin me gjuhe kombëtare latine? Gjithashtu, nuk ka patur, për shembull, Itali, Shqipëri, Gjermani, Francë, Turqi ose Egjipt të lashtë. Vendet dhe popullatat kanë qenë organizuar ndryshe dhe

emrat e tyre kanë qenë ndryshe. Edhe Egypiti i sotëm në lashtësi quhej Nubia. Atëherë, pse duhet të ketë "Greqi të lashtë"?

3. GJUHËSIA SI SHKENCË

Dëshmitë për vjetërsinë e një gjuhe të shkruar janë ose shkrimet e ngurta ose librat e vjetër. Gjuhësia si shkencë filloi në gjysmën e dytë të shekullit XIX. Si në shkencat e tjera, cilësia e kërkimeve shkencore në fushën e gjuhëve varet nga vërtetësia e matjeve eksperimentale, cilësia e mjeteve matëse, këndvështrimi dhe qëllimi i tij. Shtyllat kryesore të gjuhësisë si shkencë janë: Gramatika – rregullat e ndërtimit të rrënjës së fjalisë, shprehjeve e fjalëve; Morfologjia – rrënjët dhe pjesët e fjalëve, dhe marrëdhëniet ndërmjet fjalëve; Sintaksa – parimet e ndërtimit të fjalisë; Fonologjia – organizimi i tingujve; Fonetika – lidhja tingull-shenj; Semantika – kuptimi i pranuar për shprehjet, fjalët e shenjat; Pragmatika – lidhja përmbajtje-kuptim, përçimi i kuptimit; Antropologjia – gjuha si nevojë e shoqërisë dhe pjesë e kulturës.

4. NË FILLIM KE GJUHËN, PASTAJ E LEN-GJUHËN

E folura kryhet fizikisht nëpërmjet gjuhës (*sermone*, lat.; *tongue*, ang.; *sprache*, gjer.) që njeriu ka në gojë. Prandaj në shqip thuhet "Ai flet gjuhën...", domethënë flet sipas gjuhës ose shqipton duke vënë në përdorim gjuhën e programuar nga natyra për atë qëllim. Kurse ai që e ka **lënë gjuhën** (lin-gua, lat.; lan-guage, ang.) flet len-gjuhën ose lin-gjuhën.... Domethënë duhet ta kesh gjuhën në fillim dhe pastaj e len-gjuhën. Ky është një arsytim që vërteton se gjuha shqipe ka qenë ose ka mbirë para gjuhëve të tjera. E thënë me një shembull, në fillim kanë qenë emrat shqip Gjon e Gjergj dhe pastaj kanë dalë emrat joshqip *Giánnis* e *Geórgios* ose *John* e *George*, sepse përndryshe do të ishin në shqip edhe emrat Gjon e Gjergj edhe emrat *Janis* e *Jorgios* edhe Xhon e Xhorxh. Kjo përputhet edhe me përfundimin e pranuar nga Prof. Luigi Luca Cavalli-Sforza në librin e tij "Gjenet, Popujt dhe Gjuhët". Aty, në Figurën 13, faqe 164, shqipja jepet si gjuha më e vjetër me moshë mbi 9000 vjet, domethënë si e para gjuhë e mbirë krahasuar me gjuhët e tjera të grupuara në modelin e gjuhëve Euro-Indiane; luteni të shihni Figurën 1. [9]

Periudha akullnajore në Europë llogaritet 25'000-13'000 vite më parë. Gjetjet arkeologjike kanë treguar se pas saj filloi jeta të rigjallërohet. Rreth 10'000 vitë më parë njerëzit filluan të merren me bujqësi, domethënë **pjellargët** ose **arbëresit** (arbëreshët, arbanasit) filluan ta kthejnë tokën në arë bujqësorë. Akoma në shqipen e sotme, ai që merret për të punuar arën (tokën bujqësore) quhet "argat". E vërtetë sepse kultura kombëtare, ku bën pjesë edhe gjuha edhe arti i veshjes, trashëgohet gjenetikisht. [9] Kurse fjala "pjellargët" është mbartur e lexuar jo-saktë si "*pellazgët*" dhe "*pelasgians*" (ang.).

Gjuhët e folura janë si lulet e jetës që mbijnë mbi një shtresë të vetme ose të përbashkët. Ky këndvështrim është në harmoni me urtësinë e lashtë të Lules së Jetës mbi Tokë. Nga pikëpamja gjeometrike, Lulja e Jetës jep harmoni të plotë të përpjesëtimeve që përmban. Nga ajo dalin Pema e Jetës, Veza e Jetës, Fara e Jetës, Fruti i Jetës, sfera, trupat e ngurtë Platonikë, thyesa e artë e numrave, gjeometria e shenjtë, etj. [10] E shpjeguar me një shembull të ngjashëm natyror, lulja *Narcissus poeticus* futet shkencërisht brenda familjes *Amaryllis* të luleve dhe kjo nuk domethënë se *Narcissus poeticus* ka lindur nga, bie fjala, *Amaryllis belladonna*.

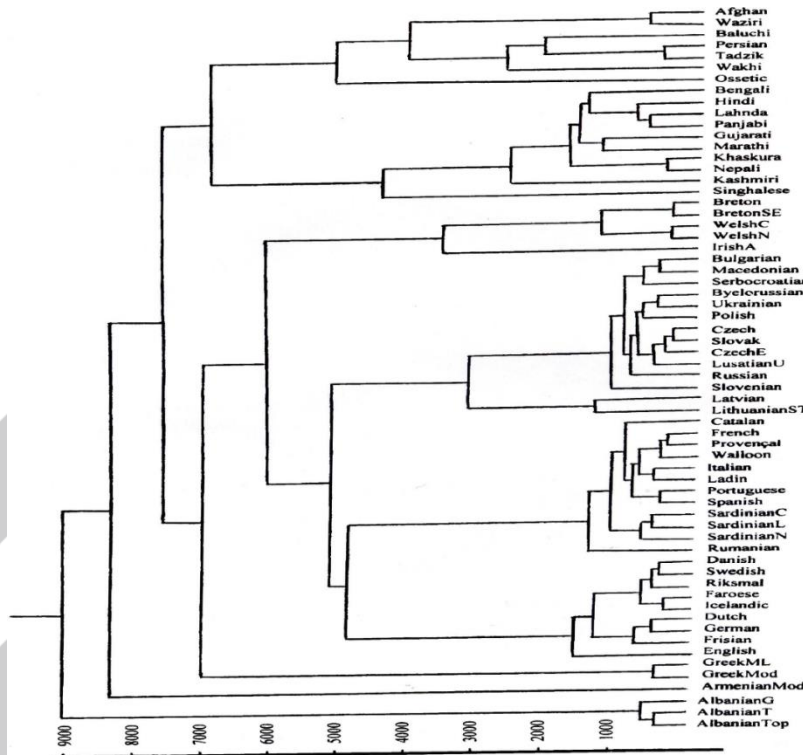

Fig. 1. Kjo është Figura 13, faqe 164, e librit Luigi Luca Cavalli-Sforza, *Genes, Peoples and Languages*, North Point Press, New York, 2000.

5. MBARTUR NË GJUHËN E VET

2000 vjetët e pushtimit të trojeve arbërorë nga perandoritë qenë të mjaftë për të mbuluar ose fshirë çdo gjurmë të dukshme të shqipes së shkruar ose të skalitur. Megjithatë gjuha shqipe ka një veti që bën atë të përhershme, sado pak të dallohet diku. Edhe në të folurën e të shkrojturën e sotme, shqipja përmban shumë fjalë që në vetvete janë pjesë fjalie me kuptim të qartë gramatike, morfologjik, sintaksor, fonologjik, fonetik, semantik, pragmatik e antropologjik. Vetëm një që është shqiptar i lindur mund t'i dallojë ato fjalë lehtësisht. Disa shembuj jepen në Tabelën 1.

FJALA	ZBËRTHIMI	LATINISHT	ANGLISHT
Pjellar	Pjell ar	Facite ergo arabilis et	I produce arable land

Pjellarg	Pjell arg	Qui facit terram arabilem	He who produces arable land
Arbëra	Ar bëra	Ego feci terram arabilem	I made arable land
Arbana	Ar bana	Ego feci terram arabilem	I made arable land
Arbër / Arbëresh	Ar bër [ës]	Qui facit terram arabilem	He who makes arable land
Arbërës	Ar bër ës	Illi qui faciam terram arabilem	They who make arable land
Arbëria	Ar bër ia	Dominium Arbëreshes, qui agricolae terram	The dominion of Arbëreshes, of land farmers
Gadishull	Gati ishull	Paene insula	Almost an island
Humbnerë	Humb në erë	Evanescet in aere / ventum [cadit in abyssum irent]	Disappear in air/wind [falling in the abyss]
Iilir	I lir/lirë	Liber	Free
Saimir	Sa i mir/mirë	Quam bonum	How good
Samir	Sa mir/mirë	Quam honestus	How well

Tab. 1. Shembuj të shprehjeve fjalore në gjuhën shqipe.

6. GËRMIMI NË LEN-GJUHË

Vetia e gjuhës shqipe për të patur fjalë që në vetvete janë pjesë fjalie ose shprehje me kuptim të qartë e të plotë ka bërë që shqipja të mbetet e pandryshuar përgjatë mijëvjeçarëve. Domethënë, mund të zhiduken libra e shkrime në shqip por e folura e trashëguar dhe fjalët apo shprehjet e mbartura në len-gjuhët e tjera mjaftojnë për të rilindur ose rigjallëruar shqipen e plotë. Fjalët apo shprehjet në shqip të ndeshen në len-gjuhët e tjera në kontinentin europian dhe pellgun mesdhetar edhe në shkrime edhe në emërtime vendesh. Prania e shprehjeve shqip në formën e fjalëve në vendet dhe len-gjuhët e tjera vërteton se pjesët e gjuhës shqipe:

- (1) janë lënë të harruara pa u mbuluar përgjatë historisë, dhe ashtu janë ruajtur në original;
- (2) ose janë marrë në përdorim për shkak të përmbajtjes së saktë përkatëse;
- (3) edhe nëse janë marrë hua rastësisht nga gjuhët e tjera të mëvonshme, ajo gjë vërteton praninë shumë më të hershme të gjuhës shqipe dhe një qytetërimi shqipfolës e udhëheqës shumë të zhvilluar.

Vetë gjuha shqipe e tanishme ka shumë fjalë jo-shqipe të ngecura rastësisht ose me forcë nga pushtuesit përgjatë 2000 vjetëve të shkuara. Ndërsa prania e fjalëve dhe shprehjeve fjalore që lexohen shqip në len-gjuhët e kontinentit europian dhe pellgun mesdhetar:

- (1) përjashton mundësinë e huazimit të shprehjeve fjalore shqipe nga tërë len-gjuhët sepse shqipfolësit nuk kanë qenë pushtues të të gjithëve;
- (2) vërteton se shqipfolësit kanë qenë vendas në kontinentin europian dhe atë mesdhetar;
- (3) tregon se ka patur një qytetërim të zhvilluar më të hershëm shqip nga ku janë marrë fjalët e duhura për të hartuar në gjuhë.

(4) vërteton se kalimi nga Shqipja në len-gjuhë ka pas ruajtur rrënjën duke i mbartur fjalët dhe shprehjet fjalore në Shqip. Kjo gjë sqaron edhe përputhshmërinë themelore të fjalëve shqip me ato në anglisht, dhënë në Tabelën 2.

Nr.	Gërma	Fjala Ang.	Fjala Shqip	Latinisht	Bizantine, d.m.th. greke
1	A	Uncle	Ungj	Patruus	Thios
2	B	Bull	Bull	Taurus	Tavros
3	C	Its	I tij / saj	Eius	Tou
4	Ç	Chick	Çikë	Puella	Kopella
5	D	Door	Derë	Ostium	Thira
6	DH	That	Atë	Quod	Afto
7	E	Eight	Tetë	Octo	Okto
8	Ë	Per	Për	Per	Ja
9	F	Flock	Flok	Gregem	Mali
10	G	Gurgle	Gurgulloj	Singulto	Kelaryzo
11	GJ	Legion	Legjion	Legio	Legeonas
12	H	Hunger	Hangër	Fames	Pina
13	I	Languish	Lëngo	Aegroto	Eksastheno
14	J	I am	Iam	Ego sum	Ime
15	K	Dark	Darkë	Tenebrosi	Vradhi
16	L	Light	I lehtë	Levis	Elafros
17	LL	Pull	Tërheq	Attrahendam	Elko
18	M	Major	Madhor	Major	Mizon
19	N	Night	Natë	Nocte	Nihta
20	NJ	Onion	Qepë	Cepa	Kremidhi
21	O	Copy	Copë	Exemplum	Antigrafo
22	P	Plough	Plug	Aratrum	Arotro
23	Q	Stockyard	Vathë	Stabulatio	Stani
24	R	Desire	Dëshirë	Cupiditas	Thelisi
25	RR	Narrow	I ngushtë	Angusta	Stenos
26	S	Super	Sipër	Eximius	Yper
27	SH	Shawl	Shall	Palliolum	Salli
28	T	Trunk	Trung	Truncus	Kucuro
29	TH	Three	Tre	Tres	Tria
30	U	You	Ju	Vos	Esis
31	V	Vine	Venë	Vinum	Inos
32	X	Adze	Sqepar	Tondeo	Skepari
33	XH	Jacket	Xhaketë	Paenulam	Sakaki
34	Y	Étude (fre.)	Studim	Stude	Spudi

35	Z	Zeal	Zell	Zelus	Zillos
36	ZH	Vision	Fushpamësi	Visio	Orama

Tab. 2. Fjalët e krahasuara për çdo gërmë të Abecesë Shqip.

7. MBARTUR TEK DHIATAT

Dhiata e parë është Dhiata Hebraike e quajtur *Tanakh* në hebraisht dhe shkrimet e lashta fetare janë përmbledhur në 24 libra. Ajo ndahet në tre pjesë: *Torah* (5 libra), *Nevi'im* (8 libra), *Ketuvim* (11 libra). Dhiatë e Vjetër quhet pjesa e parë e Dhiatave të krishtera, e shkruar duke u mbështetur në Dhiatën Hebraike. [11, 12] Libri i parë në *Torah* quhet "Në Fillim" (*Bereishit*, hebraisht) dhe në Dhiatën e Vjetër ai quhet "Zanafilla" (*Genesis*, ang.). Vetë fjala *Bereishit* tingëllon shqip: "Bërë ishit", sepse në këtë libër të parë jepet krijimi i natyrës dhe jetës në fillim. [13] Kalendari hebraik e fillon krijimin e jetës në vitin 3761 p.e.s. Në këtë libër shkruhet si më poshtë [14, 15]:

Zanafilla 1:1 - **Në fillim** Perëndia krijoi qiejt dhe tokën.

Zanafilla 6:4 - Kishte **nëfillimë** mbi tokë në ato kohë, madje edhe më vonë, kur bijtë e Perëndisë iu afruan bijave të njerëzve dhe këto u lindën atyre fëmijë. Ata janë heronjtë që jetuan në kohët e lashtësisë, janë njerëzit e famshëm të atyre kohëve.

Zanafilla 11:1 - Dhe **tërë toka fliste të njëjtën gjuhë** dhe përdorte të njëjtat fjalë.

Zanafilla 11:6 - Dhe Zoti tha: "Ja, ata janë një popull i vetëm dhe kanë të gjithë të njëjtën gjuhë; dhe kjo është ajo që ata filluan të bëjnë; tani asgjë nuk ka për t'i penguar ata të përfundojnë atë që kanë ndërmend të bëjnë.

Libri i katërt në *Torah* titullohet "Në Shkretëtirë" (*Bamidbar*, hebraisht) dhe "Numrat" në Dhiatën e Vjetër. Në të shkruhet [14, 15]:

Numrat 13:33 - Dhe aty pamë **nëfillimët** (pasardhësit e Anakut rrjedhin nga **nëfillimët**), përballë të cilëve na dukej se ishim karkaleca, dhe kështu duhet t'u dukeshim atyre.

Duke e analizuar nga këndvështrimi gramatik, morfologjik, sintaksor, fonologjik, fonetik, semantik, pragmatik e antropologjik, fjala "Nëfillimët" për nga vendndodhjet e përdorimi i saj është në mënyrë të pastër shprehje shqipe. Fjala "**nëfillimët**" është **në fillim** të rrëfimit në librin e parë të shkruar për Zanafillën e Origjinës, është **në fillim të fillimit** të Krijimit. Ajo ripërmendet edhe në librin e katërt. Ajo fjalë është aty ku e kur përshkruhen njerëzit **në fillim** të krijimit të jetës mbi Tokë, njerëzit **e fillimit**, domethënë **nëfillimët**. Kudo flitej e njëjta gjuhë **në fillim**, gjuha e **nëfillimëve**, shqip.

Titujt e pjesës së dytë e të tretë të Dhiatës Hebraike përkthehen nga hebraishtja *Nevi'im* = Profetët dhe *Ketuvim* = Shkrimet. Të dy këto tituj tingëllojnë shqip sepse ato lexohen shqip dhe japin kuptim të saktë për çfarë përfaqësojnë si tituj e përmbajtje në hebraisht. Tetë librat *Nevi'im* janë librat e (Ne!) profetëve, thëniet e të cilëve vijnë (Ku?) në shkrimet e tyre.

Nevi'im = Ne vim = Ne vijmë = Ne [profetët] vijmë = *We [the prophets] come* (ang.)

Ketuvim = Këtu vim = Këtu vijmë = Këtu [në këto shkrime] vijmë = *Here [in these writings] we come* (ang.)

8. MBARTUR NË EMËRTIMET E VENDEVE

Disa shembuj për shprehjet shqip të ruajtura si emërtime vendesh jepen më poshtë. Këto shembuj janë domethënës sepse përcjellin dhe vërtetohen pikërisht prej vetisë gjeografike natyrore të atij vendi. Kjo gjë shkon përtej origjinës apo rrënjëve gjuhësore të fjalëve (*etymology*, ang.) dhe emërtimeve të vendeve (*toponymy*, ang.). Shembujt më poshtë kanë të bëjnë pikërisht me mbartjen e shprehjeve fjalore të gjuhës shqipe në vendet e mbuluara nga len-gjuhët.

Malta - Maltha - Mal tha - Malta është ishull-shtet në Detin Mesdhe. Malta është pikërisht një ishull shkëmbor malor i thatë, ku nuk ka lumenj dhe liqene të përhershëm. [16] Maltha ose Mali i Thatë është një emërtim i zakonshëm në trojet e sotme shqiptare.

Gibraltar (ang.) - **Gjibrjrylthari** - **Gji brryl thari** - Gjibraltari është qytet-shtet britanik përtej deteve, në kufi me Spanjën; cepi në anën lindore të gjiut përkatës. E parë nga shumë lart, forma e cepit i ngjan brrylit të përthyer, ku pjesa e brendshme është porti i Gjibrjryltharit. Dhe pothuaj tërë cepi mbulohet nga Shkëmbi i Gjibrjryltharit, i cili është një mal gëlqeror i thatë; më saktë, i tharë sepse është gëlqeror. [17] Pra, ai që njihet si *Bay of Gibraltar* (ang.) ose *Bahía de Algeciras* (spa.) është pikërisht Gji-Brryl-Thari.

Lombardia (ita.) - **Lumbardhia** - **Lum-bardhi-a** - Lombardia është provinca veri-perëndimore e Italisë me kryeqendër Milanon. Lumbardh ose Lumë i Bardhë ose I Bardhi ose Bardhar janë emra të zakonshme në trojet shqiptare. Lum-bardhi-a është emër qartësisht shqip për rajonin e madh ku kalon i quajturin në mënyrë natyrale Lumi i Bardhë. Në fakt, lumi i madh në Italinë e veriut që përvijon kufirin jugor të provincës Lombardia quhet Lumi Po, që në italisht nuk shpjegohet por në shqip lexohet qartas Po (*Yes*, ang.). Lumbardhi është lumë pranë maleve të larta apo Alpeve. Si i tillë ai është lumë që mbledh ujin e borës së bardhë, prandaj quhet Lum-bardhi.

Trieste - Triështë - Tri është - Trieste është qytet në breg të Detit Adriatik në veriun e Italisë. Në thelb, qyteti i Triestes është i ndërtuar mbi tre kodra të mëdha.

Étretat - Etretat - E tretat - Étretat është fshat bregdetar, pjesë e rajonit *Seine-Maritime* në Normandi, në veri-perëndim të Francës. Étretat, si pjesë e brigjeve të larta shkëmbore, mirë-njihet për tre harqe të mëdhenj shkëmbore të ngulur në oqean. Për vendasit Étretat nuk ka ndonjë kuptim. Në Shqip, Étretat është pikërisht vendi i të tre harqeve, vendi i të tretave, E tretat. [18]

Iónio Pélagos (gre.) - **Deti Ion** - **Deti Ionë/Jonë** - Ky është deti që përkufizohet nga Shqipëria e jugut, Greqia perëndimore dhe Italia e jugut. Në Greqi, emrit Ion ose nuk ia dinë zanafillën ose i mveshin një përrallë me histori lashtësie. [19] Por në shqip ai është në fakt përemër pronor: jonë, i jonë. Pra emri i saktë i tij është Deti Ionë/Jonë (*Our Sea*, ang.)

Baltic Sea (ang.) - **Deti Baltik** - **Deti Balt-ik** - Ky është deti që përkufizohet nga Gjermania, Polonia, Lituania, Letonia, Estonia, Finlanda e Suedia. Meqenëse brigjet këtij deti janë me baltë e llucë (*Mud*, ang.), moçalore e jo shkëmbore, mbiemri gjuhësor "Baltik" shpreh në shqip pikërisht vetinë natyrore të atij deti.

9. PËRFUNDIM

1. Ka shumë punë për të gërmuar në shtresat e trasha të len-gjuhëve dhe dalluar shprehjet e gjuhës së shqiptuar në mënyrë natyrore. Të gjithë shkrimet e lashta të skalitura e të shkrojtura në kontinentin evropian e pellgun mesdhetar, përfshirë edhe ato të qytetërimit Shumer 4500-1900 p.e.s. nevojiten të analizohen Shqip.

2. Ato që nevojiten të kalohen janë detet e dogmave fetare dhe propagandave historike, të cilat kanë ngrehur në të paktën 1500 vitet e shkuar një përfytyrim të shtrembër të lashtësisë. Një gjë e lehtë mund të kryhet nga gjithsecili: leximi, kuptimi e vërtetimi shqip i çdo shkrimi të lashtë në çfarëdolloj gërmash. Veçanërisht, ka shumë shkrime të lashta të skalitura në gur dhe enë që tifozyt e dëshiruar të një greqishteje të lashtë në dy shekujt e fundit i quajnë "greqishte e lashtë".
3. Ato shkrime presin të lexohen në shqip, sepse me greqishten e tanishme e dëshiruara "greqishte" e lashtë nuk mund të lexohet, nuk mund të shqiptohet dhe nuk mund të kuptohet. Forma, hartimi, funksioni dhe renditja e fjalëve (domethënë, gramatika e saj) dhe formimi i shprehjeve e fjalive (domethënë, sintaksa e saj) të "greqishtes" së lashtë janë të pakuptimta për greqisht-folësit e sotëm.
4. Në lidhje me Dhiatat fetare të analizuara më sipër, çështja nuk është se librat fetarë nuk mund të përdoren si burim shkencor, gjë që është e pranueshme. Çështja është, siç është shprehur më lart, se çfarë mbartin ato libra shumë të vjetër.
5. Në mënyrë të ngjashme është pak të vihet në pikëpyetje nëse "ilirët" e Gadishullit Ilirik ishin apo nuk ishin "i lirë". [20] Shumë më i rëndësishëm është pyetja se cilët i quajtën ato I-lirë dhe cilët e mbartën atë emër deri në ditët e sotme.

10. BURIME TË PËRDORURA

1. <https://plato.stanford.edu/entries/logical-truth/>
2. <http://plato.stanford.edu/entries/leibniz/>
3. https://en.wikipedia.org/wiki/Fabius_Planciades_Fulgentius
4. https://en.wikipedia.org/wiki/Natalis_Comes
5. https://en.wikipedia.org/wiki/East_India_Company
6. Michael Kimmelman, *Elgin Marble Argument in a New Light*, *New York Times*, 23 June 2009
7. https://en.wikipedia.org/wiki/Roman_province
8. [https://en.wikipedia.org/wiki/Hellas_\(theme\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Hellas_(theme))
9. Luigi Luca Cavalli-Sforza, *Genes, Peoples and Languages*, North Point Press, New York, 2000
10. <http://flower-of-life.net/>
11. https://en.wikipedia.org/wiki/Hebrew_Bible
12. https://en.wikipedia.org/wiki/Old_Testament
13. https://en.wikipedia.org/wiki/Book_of_Genesis
14. English Standard Version Bible, <https://biblehub.com/>
15. Orthodox Jewish Bible, <https://biblehub.com/>
16. <https://en.wikipedia.org/wiki/Malta>
17. <https://en.wikipedia.org/wiki/Gibraltar>
18. <https://en.wikipedia.org/wiki/%C3%89tretat>
19. Georgios Babiniotis, *Lexiko tis Neoellinikis Glossas (Dictionary of Modern Greek Language)*, Kentro Lexikologias, Athents, 2012
20. John J. Wilkes, *The Illyrians*, Blackwell, Massachusetts, 1992

